

THE MARGIN OF APPRECIATION IN THE PROTECTION OF FREEDOM OF RELIGION: THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AND THE NATIONAL CONTEXT

Marieta Dukikj

University "Goce Delcev" Stip, Republic of North Macedonia, metadukic@gmail.com

Abstract: This research provides an overview of the application of the margin of appreciation in limiting the right to freedom of religion under Article 9 of the European Convention on Human Rights (1950). The main objective is to determine the scope of state discretion when restricting the external manifestation of religious beliefs (*forum externum*) and to examine how the principle of proportionality is applied in balancing individual rights and the public interest. The research focuses on national legal frameworks and their compliance with European standards, as well as on the case law of the European Court of Human Rights, which has developed the doctrine of the margin of appreciation. The methodology is normative-dogmatic, combined with comparative analysis and analysis of relevant case law. The normative analysis includes the Constitution of the Republic of North Macedonia (1991), the Law on the Legal Status of a Church, Religious Community and Religious Group (2007), the Law on Prevention and Protection against Discrimination (2020), as well as international instruments such as the European Convention on Human Rights (1950), the International Covenant on Civil and Political Rights (1966) and the Universal Declaration of Human Rights (1948). The comparative method allows a comparison of national legal solutions with the standards established in the jurisprudence of the European Court of Human Rights. The analysis of case law shows that the Court recognizes a certain degree of discretion for national authorities, particularly in sensitive matters related to the cultural and historical context of a country (*Kokkinakis v. Greece*, 1993; *Lautsi v. Italy*, 2011; *S.A.S. v. France*, 2014). The analysis of national legislation indicates that legal provisions provide a framework for restricting *forum externum*, while also revealing the need for additional criteria of proportionality and greater transparency in the reasoning of decisions. The results show that the margin of appreciation and the proportionality test provide a stable legal framework for achieving a balance between individual rights and the public interest. State discretion may be used to regulate religious activities, but any restriction must be clearly prescribed by law, pursue a legitimate aim, be necessary in a democratic society and be proportionate. The combination of national legislation and judicial practice provides a structured framework that minimizes the risk of arbitrariness, increases legal predictability and strengthens citizens' trust in the legal system. Based on the results of the research, it can be concluded that the protection of freedom of religion is most effective when clear legal criteria, continuous judicial control and transparency in the procedures for assessing proportionality are ensured. Further clarification of the criteria for applying the proportionality test and the strengthening of transparency when restricting freedom of religion are recommended. The research contributes to a deeper understanding of the application of the margin of appreciation doctrine within the national legal system and its compliance with European human rights standards.

Keywords: freedom of religion, margin of appreciation, *forum internum*, *forum externum*, ECHR

МАРГИНАТА НА ПРОЦЕНКА ВО ЗАШТИТАТА НА СЛОБОДАТА НА ВЕРОИСПОВЕД: ПРАКТИКА НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА И НАЦИОНАЛЕН КОНТЕКСТ

Мариета Дукиќ

Универзитете „Гоце Делчев“ Штип, Република Северна Македонија, metadukic@gmail.com

Резиме: Ова истражување претставува осврт кон примената на маргината на проценка (*margin of appreciation*) при ограничувањето на правото на слобода на вероисповед според член 9 од Европска конвенција за човекови права (1950). Основната цел е утврдување на опсегот на дискрецијата на државата при ограничување на надворешното изразување на религиозните уверувања (*forum externum*) и утврдување на начинот на кој се применува принципот на пропорционалност за заштита на индивидуалните права и јавниот интерес. Истражувањето се фокусира на националните законски рамки и нивната усогласеност со европските стандарди, како и на судската пракса на Европскиот суд за човекови права, која ја развива доктрината за маргината на проценка. Методологијата е нормативно-догматска, комбинирана со компаративна анализа и анализа на релевантна судска пракса. Нормативната анализа ги опфаќа Устав на Република Северна Македонија (1991), Закон за правната положба на црква, верска заедница и религиозна

група (2007), Закон за спречување и заштита од дискриминација (2020), како и меѓународните документи: Европска конвенција за човекови права (1950), Меѓународен пакт за граѓански и политички права (1966) и Универзална декларација за човекови права (1948). Со компаративниот метод се прави споредба на националните законски решенија со практиката и стандардите утврдени од Европски суд за човекови права. Анализата на судската пракса покажува дека Судот признава дискреција на националните власти, особено при чувствителни прашања кои се однесуваат на културниот и историскиот контекст на земјата (Kokkinakis v. Greece, 1993; Lautsi v. Italy, 2011; S.A.S. v. France, 2014). Преку анализа на националното законодавство се утврдува дека законските одредби обезбедуваат рамка за ограничување на *forum externum*, но и дека се потребни дополнителни критериуми за пропорционалност и поголема транспарентност во образложувањето на одлуките. Резултатите покажуваат дека маргината на проценка и тестот на пропорционалност обезбедуваат стабилна правна рамка за постигнување баланс меѓу индивидуалните права и јавниот интерес. Дискрецијата на државата може да се користи за регулирање на религиозните активности, но секое ограничување мора да биде јасно законски утврдено, да има легитимна цел, да биде неопходно во демократско општество и да биде пропорционално. Комбинацијата на национални закони и судска пракса овозможува структурирана рамка која го минимизира ризикот од произволност, ја зголемува предвидливоста на правото и ја зајакнува довербата на граѓаните во правниот систем. Врз основа на резултатите од истражувањето се заклучува дека заштитата на слободата на вероисповед е најефикасна кога се комбинираат јасни законски критериуми, континуитет на судската контрола и транспарентност во процедурите за оценка на пропорционалноста. Препорачливо е понатамошно прецизирање на критериумите за примената на тестот на пропорционалност и унапредување на начелото на транспарентност при ограничување на слободата на вероисповед. Истражувањето овозможува продлабочено разбирање на примената на доктрината на маргината на проценка во националниот правен систем и нејзината усогласеност со европските стандарди за заштита на човековите права.

Клучни зборови: слобода на вероисповед, маргина на проценка, *forum internum*, *forum externum*, ЕКЧП

1. ВОВЕД

Правото на вероисповед претставува суштински елемент на слободата на мисла, совест и вероисповед и ја штити автономијата на индивидуалното уверување. Во современите плуралистички општества вероисповедта има комплексна улога, не само како личен избор, туку и како фактор што влијае врз културниот идентитет, социјалната кохезија и односите меѓу различни заедници. Односот помеѓу секуларноста и верските практики ја обликува рамката на државните политики, особено во контексти на мултикултурализам и миграција, каде што националниот идентитет и индивидуалните права често се наоѓаат во чувствителна рамнотежа.

Во овој контекст, доктрината на маргината на проценка претставува механизам преку кој државите можат да ја регулираат надворешната манифестација на вероисповедта (*forum externum*), земајќи ги предвид културните, историските и социјалните специфики на општеството. Истовремено, се задржува апсолутната заштита на внатрешната слобода на уверување (*forum internum*), која претставува суштински дел од слободата на вероисповед. Примената на овој принцип ја отсликува интеракцијата помеѓу државниот суверенитет, националната културна автономија и универзалните стандарди за заштита на човековите права. Во современите правни системи, регулирањето на надворешното изразување на религиозните уверувања отвора низа правни и општествени прашања поврзани со границите на државната интервенција, заштитата на јавниот интерес и гарантирањето на индивидуалните слободи. Потребата од јасни критериуми за проценка на ограничувањата на слободата на вероисповед се јавува како важен предизвик во правната практика, особено во ситуации кога религиозните практики се вкрстуваат со прашања на јавниот ред, еднаквоста и недискриминацијата. Целта на овој труд е да ја анализира примената на маргината на проценка во заштитата на слободата на вероисповед, со посебен осврт на односот помеѓу националната правна рамка и европските стандарди за заштита на човековите права.

Истражувањето се фокусира на нормативните решенија во националното законодавство и на судската практика која ја развива оваа доктрина, со цел да се утврди опсегот на дискрецијата што државите ја имаат при ограничување на надворешното изразување на религиозните уверувања и нејзиното значење за обезбедување правна сигурност и балансирање на индивидуалните права со јавниот интерес.

Трудот обезбедува интердисциплинарна перспектива, поврзувајќи правни анализи со социолошки, културни и политички аспекти на слободата на вероисповед, со цел да се обезбеди појасна и предвидлива основа за примена на правото во практиката.

Овој пристап ја истакнува потребата националните законски решенија да бидат во согласност со стандардите утврдени во европската судска практика, за да се обезбеди предвидлива и правно сигурна примена на слободата на вероисповед.

2. МАТЕРИЈАЛИ И МЕТОДИ

Истражувањето се темели на квалитативна правна анализа насочена кон испитување на примената на доктрината на маргината на проценка во контекст на заштитата на слободата на вероисповед. Во рамките на истражувањето се користат повеќе комплементарни методи: нормативно-догматски метод, анализа на судска пракса и компаративен пристап.

Нормативната анализа ги опфаќа релевантните домашни и меѓународни правни извори што ја уредуваат слободата на мисла, совест и вероисповед. Во националниот правен систем се анализираат одредбите од Устав на Република Северна Македонија, како и законската рамка што ја регулира правната положба и функционирањето на верските заедници, особено Закон за правната положба на црква, верска заедница и религиозна група, како и релевантни одредби од Закон за спречување и заштита од дискриминација.

Во меѓународниот контекст се анализираат основните документи за заштита на човековите права кои ја гарантираат слободата на вероисповед, со особен акцент на член 9 од Европска конвенција за човекови права, како и релевантните стандарди утврдени во други меѓународни инструменти за заштита на човековите права. Овие извори ја обезбедуваат нормативната рамка во која се развива судската интерпретација на правото на слобода на вероисповед.

Посебно место во истражувањето има анализата на судската пракса на Европски суд за човекови права, преку која се испитува начинот на кој Судот ја применува доктрината на маргината на проценка при оценување на ограничувањата на надворешното манифестирање на религијата (*forum externum*). Анализата е насочена кон идентификување на критериумите што Судот ги применува при проценката на пропорционалноста на ограничувањата и балансот помеѓу индивидуалната религиозна слобода и јавниот интерес во демократско општество.

Компаративниот пристап овозможува споредување на националната нормативна рамка со стандардите развиени во практиката на Европскиот суд за човекови права, со цел да се согледа степенот на усогласеност и практичната примена на европските стандарди во националниот контекст.

Истражувањето прави разлика помеѓу внатрешната слобода на уверување (*forum internum*), која е апсолутна и неограничена, и надворешната манифестација на вероисповедта (*forum externum*), која може да биде предмет на пропорционални ограничувања од страна на државата.

Изборот на нормативните акти и судски случаи е базиран на нивната релевантност за истражување на примената на маргината на проценка во регулирањето на надворешното изразување на вероисповедта.

3. РЕЗУЛТАТИ

Анализата на националната правна рамка покажа дека слободата на вероисповед е уставно гарантирано право и е дополнително регулирана преку посебни закони што ја уредуваат правната положба и функционирањето на верските заедници. Националното законодавство обезбедува формална заштита на слободата на мисла, совест и вероисповед, како и правна основа за спречување на дискриминација по религиозна основа.

Во рамките на меѓународните стандарди беше утврдено дека слободата на вероисповед е гарантирана во повеќе меѓународни инструменти за заштита на човековите права, со особен акцент на член 9 од Европска конвенција за човекови права. Овие норми обезбедуваат заштита на правото на слобода на вероисповед, истовремено дозволувајќи одредени ограничувања кога тие се пропишани со закон и неопходни во демократско општество.

Анализата на судската пракса покажа дека доктрината на маргината на проценка се применувала како инструмент за утврдување на рамнотежата помеѓу индивидуалната религиозна слобода и јавниот интерес.

Пресудите на Европскиот суд за човекови права јасно ја илустрираат примената на доктрината на маргината на проценка при заштитата на слободата на вероисповед. Во случајот *Kokkinakis v. Greece* (1993), судот разгледуваше ограничување на јавната проповед на член на мала религиозна група. Судот утврди дека државата има право на дискреција при регулирањето на јавната манифестација на верата, но само ако ограничувањето е пропорционално, јасно утврдено со закон и насочено кон легитимна цел. Овој случај ја нагласува рамката во која маргината на проценка овозможува балансирање помеѓу индивидуалните права и јавниот интерес, со јасно дефинирана законска основа за ограничувањата.

Во *Lautsi v. Italy* (2011), предмет на оценка беше присуството на крстови во државните училишта, што предизвика тврдења за повреда на верската слобода на учениците. Судот призна широка дискреција за

државата при одлуки поврзани со национални културни традиции. Овој пример ја илустрира флексибилноста на маргината на проценка, покажувајќи дека државите можат да донесуваат одлуки за чувствителни културни и верски прашања без автоматско кршење на човековите права, при што се зачувува националниот контекст.

Случајот *S.A.S. v. France* (2014) се занимаваше со забрана на носење бурка во јавноста. Судот ја потврди дискрецијата на државата кога ограничувањата имаат широка јавна цел, како што се безбедноста и социјалната кохезија. Примената на маргината на проценка овозможи оценка на пропорционалноста на ограничувањата, нагласувајќи дека индивидуалните права мора да се балансираат со интересите на општеството, особено во демократски контекст.

Овие случаи покажуваат дека ширината на маргината на проценка варира според природата на ограничувањето, контекстот на националните традиции и европскиот консензус за конкретното прашање. Државите уживаат поширока дискреција кога се однесува на културно или историски чувствителни прашања, но судската контрола станува построга кога ограничувањата директно го засегаат суштинското остварување на религиозната слобода. Во националниот контекст, ова значи дека законската рамка треба да обезбеди формални гаранции за слободата на вероисповед, додека практичната примена неизбежно се обликува преку судската интерпретација на европско ниво, осигурувајќи усогласеност со принципите на законитост, легитимна цел и пропорционалност.

4. ДИСКУСИЈА

Резултатите од анализата укажуваат дека слободата на вероисповед претставува едно од основните човекови права, чија заштита е воспоставена и на национално и на меѓународно ниво. Нормативната рамка обезбедува формални гаранции за слободата на мисла, совест и вероисповед, додека практичната примена на овие гаранции значително се обликува преку судската интерпретација на европско ниво.

Пресудите пред Европскиот суд за човекови права ја илустрираат примената на доктрината на маргината на проценка како основен инструмент за балансирање помеѓу индивидуалната религиозна слобода и јавниот интерес. Во случајот *Kokkinakis v. Greece* (1993), Судот ја нагласи рамката во која државата има право на дискреција при регулирањето на јавната манифестација на верата, но само ако ограничувањето е пропорционално, јасно утврдено со закон и насочено кон легитимна цел. Овој пример покажува како маргината на проценка овозможува државите да применуваат правни мерки за заштита на јавниот ред, без да се повредува суштината на индивидуалната религиозна слобода.

Случајот *Lautsi v. Italy* (2011) ја илустрира флексибилноста на маргината на проценка, при што државата може да го регулира присуството на религиозни симболи во јавните институции во согласност со националните културни традиции. Судот призна широка дискреција за државата, што покажува дека маргината на проценка не е фиксиран инструмент, туку зависи од специфичниот контекст и чувствителноста на прашањето.

Во *S.A.S. v. France* (2014), Судот ја потврди дискрецијата на државата кога ограничувањата имаат широка јавна цел, како што се безбедноста и социјалната кохезија. Овој случај ја истакнува важноста на пропорционалноста како клучен критериум во примената на маргината на проценка и ја покажува рамката за оценка на ограничувањата на надворешното манифестирање на верата (*forum externum*).

Во националниот контекст на Република Северна Македонија, овие принципи имаат значајна примена. Националното законодавство обезбедува формални гаранции за слободата на вероисповед и правна основа за спречување на дискриминација, додека практичната примена неизбежно се обликува преку усогласување со европските стандарди. Ширината на маргината на проценка кај националните власти зависи од природата на ограничувањето, културниот и историскиот контекст, како и од степенот на европски консензус за одредени религиозни прашања.

Анализата покажува дека маргината на проценка функционира како механизам кој овозможува динамична интеракција помеѓу националниот суверенитет и меѓународната заштита на човековите права. Во мултикултурни општества, каде што религијата има значајна улога во обликувањето на колективниот идентитет, овој баланс е особено важен. Практичната примена на слободата на вероисповед зависи од законските критериуми, принципот на пропорционалност и транспарентноста во процесот на оценка на ограничувањата.

Заклучувајќи, дискусијата укажува дека маргината на проценка е клучен инструмент за правна сигурност и баланс помеѓу индивидуалните права и јавниот интерес, овозможувајќи државите да реагираат флексибилно на сложени и чувствителни религиозни прашања, додека се зачувува усогласеноста со европските стандарди и човековите права.

5. ЗАКЛУЧОЦИ

Истражувањето покажа дека слободата на вероисповед претставува фундаментално човеково право кое е заштитено и во националното законодавство и во меѓународниот систем за заштита на човековите права. Анализата на нормативната рамка покажа дека националното право обезбедува правна основа за гарантирање на ова право, додека европските стандарди обезбедуваат дополнителна рамка за неговата интерпретација и примена.

Резултатите од анализата на судската пракса на Европски суд за човекови права укажаа дека доктрината на маргината на проценка игра значајна улога во утврдувањето на балансот помеѓу индивидуалната религиозна слобода и јавниот интерес. Овој пристап им овозможува на државите одреден степен на дискреција при регулирањето на религиозните прашања, но во рамките на принципите на законитост, легитимна цел и пропорционалност.

Истражувањето исто така покажа дека практичната примена на слободата на вероисповед во голема мера зависи од судската интерпретација и од усогласеноста на националната правна рамка со европските стандарди. Во тој контекст, судската пракса има значајна улога во развојот и конкретизацијата на правните принципи поврзани со религиозната слобода.

Врз основа на резултатите од истражувањето, може да се заклучи дека ефективната заштита на слободата на вероисповед бара јасни законски критериуми, доследна примена на принципот на пропорционалност и транспарентност во процесот на донесување одлуки. Понатамошното усогласување на националната практика со европските стандарди може да придонесе за поголема правна сигурност, предвидливост и зајакнување на заштитата на човековите права во современите демократски општества.

Понатамошното усогласување на националната пракса со европските стандарди ќе ја зголеми и правната сигурност, како и довербата во правниот систем.

БЛАГОДАРНОСТ

Авторката изразува благодарност до сите автори и истражувачи чии научни трудови претставуваа значаен фундамент за изработка на овој труд.

РЕФЕРЕНЦИ

- Ананиев, Ј., Арифџи, Б., Габер-Дамјановска, Н., Лазарова-Трајковска, М., Попоска, Ж., & Чубрик, С. (2018). Човекови права. Организација за безбедност и соработка во Европа – Мисија во Скопје.
- Спировски, И. (2007). Јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права: збирка на пресуди. 2-ри Август С.
- Adamashvili, M. (2025). Freedom of religion and belief in international documents and national legislation. *European Scientific Journal*, 21(39), 133–145. < <https://doi.org/10.19044/esj.2025.v21n39p133> > (Пристапено на 06.03.2026)
- Alam, M. (2025). Deconstructing human rights within secular democracies on the freedom to manifest religion in educational contexts. *Human Rights Education Review*, 8(1), 121–132. < <https://doi.org/10.1080/25355406.2025.2452116> > (Пристапено на 03.03.2026)
- Alexopoulou, K. (2022). The margin of appreciation in freedom of thought, conscience, and religion under Article 9 of the European Convention on Human Rights. *Oxford Journal of Law and Religion*, 11(2–3), 220–245. < <https://doi.org/10.1093/ojlr/rwac014> > (Пристапено на 28.02.2026)
- Constitution of the Republic of North Macedonia / Устав на Република Северна Македонија. (1991).
- Chakim, M. L. (2020). The margin of appreciation and freedom of religion: Assessing standards of the European Court of Human Rights. *The International Journal of Human Rights*, 24(6), 850–867. < <https://doi.org/10.1080/13642987.2019.1690463> > (Пристапено на 20.02.2026)
- European Court of Human Rights. (1993). *Kokkinakis v. Greece* (Application No. 14307/88).
- European Court of Human Rights. (2011). *Lautsi v. Italy* (Application No. 30814/06).
- European Court of Human Rights. (2014). *S.A.S. v. France* (Application No. 43835/11).
- Gülalp, H. (2024). Secularism as a human right: Learning from the European Court of Human Rights. *Frontiers in Sociology*, 9, 1423747. < <https://doi.org/10.3389/fsoc.2024.1423747> > (Пристапено на 21.02.2026)
- Petri, D. P., & Kloczek, J. (2025). External and internal threats to the freedom of religion or belief of Indigenous peoples in Latin America. *Religions*, 16(2), 209. < <https://doi.org/10.3390/rel16020209> > (Пристапено на 19.02.2026)
- Harris, D., O’Boyle, M., & Warbrick, C. (2009). *Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford University Press.

- Greer, S. (2009). Европска конвенција за човекови права: постигнувања, проблеми и изгледи. Просветно дело.
- Law on the Legal Status of a Church, Religious Community and Religious Group / Закон за правната положба на црква, верска заедница и религиозна група. (2007).
- Law on Prevention and Protection from Discrimination / Закон за спречување и заштита од дискриминација. (2020).
- Lich, F. (2010). Поднесување на предмет пред Европскиот суд за човекови права. Табернакул.